

# ՍԻՈՆ, ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

Ե. ՏԱՐԻ—ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1931 - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

ԹԻՒ 9

## ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

### «ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ» ԵՒ «ՕՐԻՆԱԳԻԾ»

Հյո. Եկեղեցւոյ կեանքին մէջ մեծ կարեւորութիւն եւ մանաւանդ նշանակութիւն ունեցող երկու դէպքեր տեղի ունեցան այս վերջերս: Թէ՛ Եկեղեցական և թէ՛ աշխարհիկ մամուլը թեթեւ արձագանգ մը միայն տուաւ անոնց: Խրոզութիւնները, սակայն, իրենց ծանրութեան համապատասխան ուշադրութեան առարկայ ընելու առաքինութիւնը հարկ է ունենալ՝ կացութիւնը ուղիղ ըմբռնելու զաղտնիքին տիրանալու համար:

Ասկէ երեք ամիս առաջ Իրաքի արաբական կառավարութիւնը «Հայ Որոշոյն» Համայնքին Կանոնադիր»ը պատրաստեց, անշուշտ զործակցութեամբ հայերու, և ներկայացնելով զայն «Երեսփ. Ժողով»ին՝ զործակցութիւնը հրամայեց: Անցեալ ամիս ալ Հորս յօդուածներէ բաղկացեալ «Օրինադիւ» մը «Ռուս մանկոյ Հայ Լուսաւորչական Թեմ»ին(\*) համար՝ անցաւ Ռուսմանիոյ Երեսփ. Ժողովէն, Երեսփոխան և թագաւորին վաւերացումով վերջնական կնիք մը ստացաւ: Այս օրինադիւն, որուն վրայ հիմնեալ կանոնադրութիւնը հրատարակուած չտեսանք և զլիարարգութիւններով միայն ծանօթ է մեզի, պատրաստութեան և ստացման համար Ռուսմանիոյ Առաջնորդ Գեր. Տ. Յուսիկ Արքեպս.ին և թեմին ազգայիններուն ջանքերը պսակուեցան՝ երկրին վարչապետին, Նիկոլայ Իորզայի թանկագին աջակցութեամբ և արդարամիտ բարեացակամութեամբը:

Այս երկու կանոնադրութեանց (կամ ծանօթ բառով սահմանադրութեանց) ալ պատրաստութեանց մէջ մեր Եկեղեցւոյն կողմէ որո՞նց ի՛նչ չափով մասնակցութեան և դերին մասին, և կրօնական-եկեղեցական այդ կարեւոր զործին ձեռնարկողներուն ի՛նչ ողիէ զլիսաւորաբար մղուած ըլլալուն նկատմամբ մեր ուղղակի տեղեկութիւնները սահմանափակ են, և ընդհանուր զիծերով թերթերու հրատարակութեանց սահմանէն անդին չեն անցնիր: Այդչափն ալ սակայն բաւական է որ այս ամիս շատ համառօտ տեսութիւն մ'ընենք ընդհանուր կերպով կանոնադրութեանց խնդրոյն վրայ:

Մատնանիշ կ'ընենք կարգ մը տեղիքներ միայն՝ առանց զանոնք պէտք եղածին պէս և պէտք եղածին չափ մշակելու:

(\*) Ի՛նչ ըսել, որ Հյո. Ուղ. Եկեղեցին իր իսկական անունն իսկ չէ կրցած զրոշմել այս կանոնադրութեանց վերէն:

Լճակերային եղափոխութեանց ճանապարհին վրայ երբ խորհրդարանական, և ընտրութեամբ ներկայացուցչական կարգերը երկուսն էլ, Եկեղեցւոյ և Պետութեան հին պայքարը դետին փոխեց, և ազմուկ ազազակ մը փրթաւ (Հայեր կամ անոնց մէկ հատուածը բացառութիւն կազմել չուզեցին,) թէ Եկեղեցին պէտք է քաժ-նուի Պետութենէն: Ասիկա արդիւնքն էր, անշուշտ, պետութեան հեղինակութեան սկիզբին և անոր կատարելիք դերին մասին տիրող զաղափարներու եղափոխու-մին: Այս եղափոխութեան հիմունքները քննել ինքնին բարդ խնդիր մըն է:

Բայց այսօր իրողութիւնը այն է որ շատ մը երկիրներու մէջ Եկեղեցին այս կամ այն կերպով եւ առաւել կամ պակաս չափով պետական է կամ կը պետականացուի: Ո՛չ թէ բնիկ Եկեղեցին միայն՝ այլ նաեւ եկեւորն ու ալլադա-ւանը: Ըստ այսմ՝ իրաւապէս՝ հայ-քրիստոնեան Ռումանիոյ կամ Իրաքի մէջ լման հպատակն է պետութեան: Երբ դաւանական-եկեղեցական հիման վրայ ինքնուրոյն հանգամանք մը եւ մասնաւորապէս քաղաքային ինչ ինչ իրաւասու-թիւններ կը ստանայ և իր կանոնադրութիւնը պետական յօրինուածութեան մէջ կ'անցնի օրէնք դառնալու՝ այդ կը նշանակէ թէ պետութիւն և եկեղեցի իրարու կը կապուին: Ինչո՞ւ այս կապը. նպաստաւո՞ր է եկեղեցիին համար՝ թէ աննպաստ, և մէկ կամ միւս պարագային ո՞ր աստիճան. — բայց այդ խնդիրներուն յա-րուցումը մեզ հեռունները պիտի տանէր:

Ուրիշ կէտ մը: Փրիստոնէութեան պետականացումէն ասդին, ու տակա-ւին անկէ ալ առաջ, եկեղեցական-վարչական իրաւասութեան սահմանները կը համապատասխանէին քաղաքական բաժանումներու: Այսպէս ալ զնաց մինչեւ վերջ: Միայն թէ Լոնդոնուր Եկեղեցւոյ վարչական միութեան բեկանումէն ետք՝ եկեղեցական իրաւասութիւնը, տարբեր զոյնով մը, քաղաքական սահմանադիւր մերթ անցաւ, առանց, սակայն, ծանրութեան կեդրոնները իրենց տեղէն խախ-տելու:

Հից. Եկեղեցւոյն մէջ, մասնաւորապէս, այդ ծանրութեան կեդրոննե-րուն, (Կաթողիկոսութեանց և Պատրիարքութեանց) կը վերաբերէր կանոնադրու-թիւն հաստատելու իրաւասութիւնը ի հարկէ միշտ պետական հաստատութեամբ և նուիրականացումով: Պոլոժէնիէն կամ Ազգ. Սահմանադրութիւնը կաթողիկո-սական կամ պատրիարքական, կամ աւելի ճիշդ՝ միայն պատրիարքական հեղի-նակութեանց վրայ կը կանգնին, «Պատրիարք» անունը առնելով թեմակալ եպիս-կոպոսներու պետ (\*) նշանակութեամբ:

Մեծ պատերազմի քաղաքական յեղաշրջումներուն հետեանքով այս սկզբ-րունքը ընկղմեցաւ: Սահմանադրութիւն և Պոլոժէնիէ մեռան, զիրենք ստեղծող հեղինակութեանց քաղաքական հանգամանքին ամբողջովին փոխուելովը կամ ջնջուելովը: Ասոր փոխարէն՝ կանոնադրելու իրաւասութիւնը de facto անցաւ իւրաքանչիւր երկրի մէջ թեմակալ Առաջնորդին, անշուշտ ի զուլի իր ժողովին, կամ ինչպէս օտար ճշգրիտ բացատրութիւն մը՝ կ'ըսէ, իբրեւ «Առաջնորդ ի ժողովի», ենթակայ՝ տեղական կառավարութեան տնօրինութեանց, հսկողու-

(\*) Բաւը կ'առնենք հոս իր վարչական իմաստով: Կրօնական-նուիրապետական տեսակէտով ալ որոշ դիրք և իմաստ ունի պատրիարքութիւնը, ինչպէս օրինակ՝ Երու-սաղէմինը:

թեան և վաւերացման: Եւ այժմ Առաջնորդը, միշտ ի դուռն իր ժողովին, կը գործածէ այդ իրաւասութիւնը առանց ենթարկուելու Մայր Աթոռի հակակշիռին, որով ան (Մայր Աթոռը) կարենար իր իշխանութեամբը այդ կանոնադրութիւններուն ողիին և արամադրութեանց Հյց. Եկեղեցւոյ նկարագրին և միասնակա-նութեան հաւատարիմ ըլլալը ապահովել:

Բրիտ. Ուղղափառ Եկեղեցին, որմէն բնաւ չէ զատուած եւ զատուելու իրաւունք չունի Հյց. Եկեղեցին, որոշ չափով մը միայն անկախութիւն կուտայ թեմին. այնչափ միայն՝ որ չափով որ եպիսկոպի իրաւասութեան ներքեւ կ'իյնայ եւ անհրաժեշտ կը դառնայ կեդրոնին — մեր պարագային Էջմիածնի — հե-ռաւորութեան հետեանքով: Ունէ թեմ կապուած է եւ պէտք է կապուի Մայր Աթոռին ամէն կարեւոր խնդիրներու մէջ եւ իր ընդհանուր ուղղութիւնը անկէ ռտանայ: Ասոր հակառակը պարզապէս բողոքական սխալ ու անհիմն դրութիւնն է, որուն վնասակար ազդեցութենէն, աւաղ, չենք կրցած խուսափիլ, սկզբուն-քի մը տիրապետութեան ներքեւ գործող նուիրուած անձերու սակաւութեան հե-տեանքով: Դէպի ապակեդրոնացում — գործածելով մեղմագոյն եզր մը — շեղումը իրողութիւն մըն է այսօր Մեր Եկեղեցւոյն մէջ, ընդհանուր առումով:

Ի՞նչ կը հետևի ասկէ. պարզապէս սա՝ թէ վարչական իմաստով պատ-ըիարքութիւններ (Ամենայն Հայոց Հայրապետը է նաև ծայրագոյն պատրիարք) կը ջնջուին, կամ որ նոյնն է՝ իւրաքանչիւր երկրի մէջ՝ քաղաքական սահմա-նադիմերու համաձայն՝ առանձին հայ պատրիարքութիւն մը կը կազմուի հետզ-հետէ, յանձին Առաջնորդին ի ժողովի:

Այսպէսով՝ Հյց. Եկեղեցւոյ վարչական նախկին մեքենան, Ազգ. Սահ-մանադրութիւնը, որ արդէն խարխուլ և մանաւանդ անյարմար էր, կը տեսնենք բոլորովին դադրած գործելէ. վարչական ապակեդրոնացումը կը գտնենք իբր գործօն վտանգ Եկեղեցւոյ միութեան դէմ: Հետեւանք՝ մէջտեղ է եւ նկարա-զրութեան պէտք չունի:

Եւ կարելի չէր անշուշտ, որ Եկեղեցւոյ դաւանական և եկեղեցական-կա-նոնական միասնականութիւնը չաղդուէր, մանաւանդ մեզի նման ջլատ Եկեղեցիի մը մէջ՝ առաւել չափով, վարչական միութեան այս կոտորտումէն: Եւ ո՞վ է վնասողը — Եկեղեցւոյ գոյութեան հիմունքը, Աւետարանի դատը, բնականաբար:

Դարման չունի՞ ասիկա. Մայր Աթոռին և անոր թեմերուն միջև թուլցող կապը կարելի չէ՞ ամրացնել: Անշուշտ, խօսքով կարելի չէ: Իսկ գործնական քայ-լերու մասին այժմ չունչ հատցնել՝ անօգուտ է արդէն, բազմաթիւ պատճառներով:

Այսչափ՝ ընդհանուր կերպով, հետզհետէ կանոնադրութեանց նորաստեղ-ծումին առիթով, որ յայտնապէս աւելի մխիթարական է քան անկերպարան վի-ճակի մը մշտնջենաւորումը թեմերու մէջ: Սակայն այսուհանդերձ Եկեղեցւոյ կեանքին մէջ դէպքեր են ասոնք՝ որոնք հիմնական հարցեր կ'արծարծեն: Հարցեր՝ որոնց իմաստուն լուծումէն միայն կախում ունի այս մեր Եկեղեցիին կեանքը:

Կը թողունք առ այժմ այս կանոնադրութեանց կազմական եւ սկզբուն-քային թերութեանց մասին խօսիլ, թերութիւններ՝ որոնք Ազգ. Սահմանա-դրութեան մէջ ունին իրենց արմատները: